

อุดมการณ์ในวรรณกรรมอิงประวัติศาสตร์เรื่อง สองฝั่งคลอง

Ideologies in the historical novel “Song Fang Khlong”

ณปภัช มานินพันธ์¹

Napaphat Maninphun

เสาวณิต จุลวงศ์²

Saowanit Chunlawong

Abstract

The aim of this paper is to study V. Vinichaykul’s historical novel “Song Fang Khlong” using the New Historicism and ideology approach to analyze it. The results of the study show that the content of this novel reflects influences of two kinds of ideologies widespread at the time it was written: middle-class ideology and conservatism. The co-existence of these ideologies in the novel, not only reflects the interplay between ideologies when the time the novel was created, but also the nature of literature that is without unity. It is an open area for different concepts and ideologies to continuously strike each other.

¹นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

M.A. student, Department of Thai Language, Faculty of Arts, Thammasat University

²ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Assistant Professor, Ph.D., Department of Thai Language, Faculty of Liberal Arts, Thammasat University

Keywords: Conservatism, ideologies, middle-class, New Historicism, Song Fang Khlong

บทคัดย่อ

เป้าหมายของบทความนี้คือ การศึกษาวรรณกรรมอิงประวัติศาสตร์เรื่อง สองฝั่งคลอง ของ ว. วนิจฉัยกุลโดยใช้แนวคิดประวัติศาสตร์นิยมแบบใหม่และแนวคิดเรื่องอุดมการณ์เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่าตัวบทวรรณกรรมเรื่อง สองฝั่งคลอง สะท้อนให้เห็นอิทธิพลของอุดมการณ์ 2 แบบที่แพร่กระจายอยู่ในสังคม ช่วงเวลาที่ตัวบทวรรณกรรมเรื่องนี้ได้รับการประพันธ์ ได้แก่ อุดมการณ์ชนชั้นกลาง และอุดมการณ์อนุรักษ์นิยม การปรากฏอยู่พร้อมกันของอุดมการณ์ทั้ง 2 แบบในวรรณกรรมเรื่อง สองฝั่งคลอง นอกจากจะสะท้อนให้เห็นการปะทะสังสรรค์ระหว่างอุดมการณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในยุคสมัยที่ตัวบทได้รับการประพันธ์ขึ้นแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นธรรมชาติของวรรณกรรมที่ไม่ได้มีความเป็นเอกภาพ แต่เป็นพื้นที่ที่เปิดโอกาสแนวคิดที่มีความแตกต่างหลากหลายสามารถขับเคลื่อนกันได้อย่างไม่สิ้นสุด

คำสำคัญ: ชนชั้นกลาง ประวัติศาสตร์นิยมใหม่ สองฝั่งคลอง อนุรักษ์นิยม อุดมการณ์

บทนำ

แม้วรรณกรรมอิงประวัติศาสตร์เรื่อง สองฝั่งคลอง ของ ว. วนิจฉัยกุล จะได้รับความนิยมอย่างสูงจากผู้อ่าน ทั้งยังเป็นผลงานที่ได้รับรางวัลชมเชยจากคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติประจำปี พ.ศ. 2543 แต่การศึกษาวรรณกรรมเรื่อง สองฝั่งคลอง ในเชิงวิชาการยังปรากฏให้เห็นไม่มากนัก จากการสำรวจพบว่า มีวิทยานิพนธ์เพียงเรื่องเดียวที่ศึกษาวรรณกรรมเรื่อง สองฝั่งคลอง โดยตรง ได้แก่ วิทยานิพนธ์ของพรพิไล ธรรมชูโชติ เรื่อง “วิเคราะห์ นวนิยายของ ว. วนิจฉัยกุล

เรื่อง รัตนโกสินทร์ และ สองฝั่งคลอง” (Tumchuchote, 2000) ซึ่งเป็นงานที่มุ่งศึกษา กลวิธีในการแต่งและการใช้ภาษาของผู้ประพันธ์ รวมถึงศึกษาภาพสะท้อนทางสังคม และวัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมทั้ง 2 เรื่อง

แม้ว่าการศึกษาวรรณกรรมเรื่อง สองฝั่งคลอง ในวิทยานิพนธ์ของพรพิไล ธรรมชูโชติได้ช่วยสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับองค์ประกอบในด้านต่าง ๆ ของวรรณกรรมเรื่องนี้ไว้พอสมควร แต่ประเด็นที่งานของพรพิไลไม่ได้ให้ความสำคัญมากนักก็คือ ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมเรื่อง สองฝั่งคลอง กับบริบททางประวัติศาสตร์ในช่วงที่วรรณกรรมเรื่องนี้ได้รับการประพันธ์ ซึ่งเป็นเงื่อนไขประการหนึ่งที่จะช่วยให้ทำความเข้าใจกับความหมายต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมเรื่องนั้น ๆ ได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น

แนวความคิดที่ใช้ในการศึกษา

ในบทความนี้ ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ที่จะขยายแนวทางการวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่อง สองฝั่งคลอง โดยพยายามแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทวรรณกรรมกับบริบททางประวัติศาสตร์ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมเรื่อง สองฝั่งคลอง กับบริบททางการเมืองเศรษฐกิจสังคมในช่วงของการประพันธ์ ผู้วิจัยเลือกใช้แนวคิด 2 แบบเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ ได้แก่ แนวคิดประวัติศาสตร์นิยมแบบใหม่ (new historicism) และแนวคิดเรื่องอุดมการณ์ (ideology)

แนวคิดประวัติศาสตร์นิยมแบบใหม่เป็นแนวคิดที่มองตัวบทวรรณกรรม (text) ในฐานะที่เป็นผลผลิตของสังคม ณ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งในประวัติศาสตร์ แม้ว่านักวิจารณ์ในแนวประวัติศาสตร์นิยมแบบใหม่แต่ละคนอาจมีวิธีการวิเคราะห์ที่แตกต่างกันไปในรายละเอียดแต่แนวทางหลักที่ใช้ในการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมส่วนใหญ่มักวางอยู่บนสมมติฐานร่วมใน 3 ประเด็นด้วยกัน ประการแรก เนื่องจากนักวิจารณ์ในแนว

ประวัติศาสตร์นิยมแบบใหม่มองว่าตัวบทของวรรณกรรม (text) เป็นวาทกรรม (discourse) ที่ถูกประกอบสร้างขึ้นภายใต้บริบทของยุคสมัยโดยยุคสมัยหนึ่ง การทำความเข้าใจความหมายของวรรณกรรมให้ได้อย่างครบถ้วนจึงจำเป็นต้องพิจารณาวรรณกรรมเทียบเคียงไปกับวาทกรรมในรูปแบบอื่นๆที่ถูกผลิตขึ้นในช่วงเวลาเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดทางการเมือง แนวคิดทางเศรษฐกิจ หรืองานเขียนประเภทอื่นๆที่กำลังแพร่หลายในเวลานั้น (Bonnycastle, 2007, p. 173)

ประการที่สอง แม้นักวิจารณ์ในแนวประวัติศาสตร์นิยมแบบใหม่จะเห็นพ้องกับนักวิจารณ์แนวประวัติศาสตร์นิยมแบบดั้งเดิม (old historicism) ที่มองตัวบทวรรณกรรมเป็นผลผลิตของประวัติศาสตร์และพยายามศึกษาความหมายของวรรณกรรมผ่านการวิเคราะห์บริบทของการประพันธ์ แต่ขณะที่นักวิจารณ์แนวประวัติศาสตร์นิยมแบบดั้งเดิมศึกษาบริบทของงานเพื่อเข้าถึงจิตวิญญาณแห่งยุคสมัย (spirit of the age) ที่มีความเป็นเอกภาพ นักวิจารณ์แนวประวัติศาสตร์นิยมแบบใหม่กลับมองว่าในแต่ละยุคล้วนเต็มไปด้วยแนวคิดหรืออุดมการณ์ต่าง ๆ ที่ปะทะประสานกันอยู่เสมอ ด้วยเหตุนี้ เป้าหมายสำคัญของนักวิจารณ์แนวประวัติศาสตร์นิยมแบบใหม่จึงอยู่ที่การมองหาความคิดและอุดมการณ์ต่างๆ ที่ซับซ้อนกันอยู่ในสังคมผ่านตัวบทวรรณกรรมเป็นหลัก (Bonnycastle, 2007, p. 172)

ประการที่สาม แม้ว่านักวิจารณ์แนวประวัติศาสตร์นิยมแบบใหม่จะมองว่าตัวบทวรรณกรรมเป็นผลผลิตของยุคสมัย แต่เนื่องจากวรรณกรรมเป็นเพียงเรื่องแต่งไม่ใช่งานเขียนทางประวัติศาสตร์ ตัวบทของวรรณกรรมจึงไม่สามารถสะท้อนความจริงในยุคสมัยนั้นออกมาได้อย่างตรงไปตรงมา หากแต่เป็นการสะท้อน “แนวคิด” หรือ “อุดมการณ์” ที่มีอยู่ในสังคมขณะนั้น การศึกษา “บริบท” ในแนวทางประวัติศาสตร์นิยมแบบใหม่จึงให้ความสำคัญกับการศึกษาบริบททางความคิดหรืออุดมการณ์ที่

ปรากฏอยู่ในสังคมขณะที่ตัวบทได้รับการประพันธ์เพื่อมองหาคำคิดและอุดมการณ์ในลักษณะเดียวกันที่ปรากฏในตัวบท (Bonnycastle, 2007, p. 172)

นอกจากแนวคิดประวัติศาสตร์นิยมใหม่ แนวคิดอีกแบบที่ผู้วิจัยนำมาใช้ในการวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่อง สองฝั่งคลอง ก็คือ แนวคิดเรื่องอุดมการณ์ (ideology) ซึ่งหมายถึงความเชื่อ ทศนคติ รวมถึงความรู้สึกที่สังคมในขณะนั้นสั่งสอน ปลุกฝังให้กับสมาชิกเพื่อสร้างและจรรโลงโครงสร้างของสังคมไว้ (Bonnycastle, 2007, p. 220) นักวิจารณ์ที่ใช้แนวการวิเคราะห์อุดมการณ์มีสมมติฐานว่าในทุกสังคม ชนชั้นนำจะพยายามสถาปนาอุดมการณ์ของตนให้เป็นอุดมการณ์ครอบงำ (dominant ideology) เพื่อรักษาผลประโยชน์ทางชนชั้นของตนไว้ แต่กระบวนการดังกล่าวไม่เคยสามารถทำได้อย่างเบ็ดเสร็จ และหนึ่งในพื้นที่ซึ่งสะท้อนให้เห็นข้อจำกัดของการสถาปนาอุดมการณ์ครอบงำก็คือในตัวบทวรรณกรรม เนื่องจากตัวบทวรรณกรรมเป็นผลผลิตของผู้ประพันธ์ที่นำเอาวัตถุดิบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการประพันธ์ ตัวละคร รวมถึงอุดมการณ์ต่าง ๆ ที่ไหลเวียนอยู่ในสังคมมาประกอบสร้างเป็นตัวบท (Chotiudomphant, 2016, p. 195) จึงเป็นไปได้ที่การพิจารณาวรรณกรรมอย่างละเอียดจะช่วยเปิดโปงให้ผู้ผู้อ่านมองเห็นความย้อนแย้งของอุดมการณ์ที่ปรากฏอยู่ในตัวบทและสามารถเผยให้เห็นการทำงานของอุดมการณ์ครอบงำในตัวบทได้

วิธีการศึกษาและวัตถุประสงค์ในการศึกษา

ในบทความนี้ ผู้วิจัยนำแนวคิดประวัติศาสตร์นิยมแบบใหม่กับแนวคิดเรื่องอุดมการณ์มาใช้ในการวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่อง สองฝั่งคลอง โดยมีเป้าหมายที่จะศึกษาว่าในช่วงที่วรรณกรรมได้รับการประพันธ์ขึ้น อุดมการณ์อะไรที่กำลังแพร่หลายอยู่ในสังคม ขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นว่าอุดมการณ์เหล่านั้นดำรงอยู่ในวรรณกรรมอย่างไร

ทั้งนี้เพื่อแสดงอภิปรายถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทวรรณกรรมกับบริบทของการประพันธ์ รวมถึงขยายความเข้าใจในวรรณกรรมเรื่อง สองฝั่งคลอง ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

ส่วนของเนื้อหา บทความนี้จะแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ส่วนแรกจะกล่าวถึงบริบทในช่วงที่สองฝั่งคลอง ได้รับการประพันธ์ ส่วนที่สอง ผู้วิจัยจะชี้ให้เห็นอุดมการณ์ที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่อง สองฝั่งคลอง และส่วนที่สาม ผู้วิจัยจะชี้ให้เห็นการดำรงอยู่ร่วมกันของอุดมการณ์ต่าง ๆ ในตัวบทเรื่อง สองฝั่งคลอง ทั้งนี้เพื่อย้อนกลับไปพิจารณาถึงอุดมการณ์ต่าง ๆ ในสังคม ณ ช่วงเวลาที่วรรณกรรมเรื่อง สองฝั่งคลอง ได้รับการประพันธ์ขึ้น

1. บริบทของวรรณกรรมเรื่อง สองฝั่งคลอง ระหว่างทศวรรษที่ 2520 – 2530

วรรณกรรมเรื่อง สองฝั่งคลอง นั้นได้รับรางวัลจากคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติในปี พ.ศ. 2543 แต่เมื่อตรวจสอบพบว่าวรรณกรรมเรื่องนี้ตีพิมพ์รวมเล่มเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2533 (V. Vinichayakul, 1990) และน่าจะประพันธ์ขึ้นในช่วงต้นทศวรรษที่ 2530 การศึกษาบริบทของงานประพันธ์เรื่องนี้จึงกำหนดให้อยู่ในช่วงตั้งแต่ต้นทศวรรษที่ 2520 จนถึงช่วงสิ้นสุดทศวรรษที่ 2530 เป็นหลัก

ช่วงประมาณ 20 ปีระหว่างทศวรรษที่ 2520 จนถึง 2530 เป็นช่วงที่สภาพการเมืองของไทยกำลังเปลี่ยนผ่านจากยุคประชาธิปไตยครึ่งใบที่กองทัพมีบทบาทนำในการเมืองมาสู่ยุคประชาธิปไตยเต็มใบที่นักการเมืองสามารถเข้ามามีบทบาทในการบริหารประเทศได้มากขึ้น ในทางเศรษฐกิจ ทศวรรษที่ 2520 - 2530 เป็นช่วงที่ประเทศไทยกำลังเปลี่ยนผ่านจากยุคของการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้ามาสู่ยุคที่เศรษฐกิจขยายตัวอย่างรวดเร็วภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ เพื่อทำความเข้าใจบรรยากาศของยุคสมัยและเพื่อให้มองเห็นแนวความคิดต่าง ๆ ที่จะมีอิทธิพลต่อตัวบทวรรณกรรม

เรื่อง สองฝั่งคลอง ผู้วิจัยจะกล่าวถึงบริบทของการประพันธ์ใน 3 ด้านด้วยกัน ได้แก่ บริบททางการเมือง บริบททางเศรษฐกิจ และภูมิหลังทางชนชั้นของผู้ประพันธ์

1.1 บริบททางการเมือง: การสร้างความเป็นเอกภาพ และ การฟื้นฟูแนวคิดแบบอนุรักษนิยม

ในช่วงทศวรรษที่ 2510 ก่อนที่ระบบการเมืองไทยจะเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ยุคประชาธิปไตยครึ่งใบในทศวรรษที่ 2520 สถานการณ์ทางการเมืองของประเทศไทยอยู่ในภาวะที่สับสนวุ่นวาย ระบบการปกครองแบบเผด็จการทหารที่ดำรงอยู่ต่อเนื่องกันมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 ถูกโค่นล้มลงจากการเคลื่อนไหวของประชาชนในช่วงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 แม้ว่าเหตุการณ์ครั้งนั้นจะทำให้ระบบการปกครองแบบเผด็จการทหารที่นำโดยกลุ่มอำนาจของจอมพลถนอม กิตติขจร และจอมพลประภาส จารุเสถียร ล่มสลายลงแต่สถานการณ์ทางการเมืองของประเทศไทยก็ยังไม่ได้กลับเข้าสู่ภาวะปกติ ปัญหาต่าง ๆ ที่สั่งสมกันมานาน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเศรษฐกิจที่ชะลอตัวมาตั้งแต่ช่วงกลางทศวรรษที่ 2510 หรือปัญหาชีวิตความเป็นอยู่ของผู้ใช้แรงงานและเกษตรกรที่ถูกกลืนมานาน ทำให้การเคลื่อนไหวทางการเมืองของภาคประชาชนขยายตัวเพิ่มขึ้น (Phongpaichit & Baker, 1996, pp. 330 - 340) ดังจะเห็นได้จากการชุมนุมประท้วงที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในปี พ.ศ. 2516 (Rattanamongkhonmat & Khatithammanit, 2004, pp. 55 - 59)

แม้ว่ารัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งจะพยายามรักษาสถานการณ์ให้สงบเรียบร้อยแต่ปัญหาต่าง ๆ ที่รุมเร้าก็ทำให้เป็นเรื่องยากที่จะรักษาเสถียรภาพทางการเมืองไว้ได้ ในที่สุดฝ่ายอนุรักษนิยมเริ่มหันมาตอบโต้การเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาและประชาชนด้วยมาตรการที่รุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ จนนำไปสู่จุดแตกหักในเหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 (Phongpaichit & Baker, 1996, pp. 519 -

526) ตามมาด้วยการรัฐประหาร เปิดทางให้นายธานินทร์ กรัยวิเชียร อดีตผู้พิพากษาที่มีแนวนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์ขึ้นมาบริหารประเทศในตำแหน่งนายกรัฐมนตรี อย่างไรก็ตาม รัฐบาลของนายธานินทร์ไม่สามารถอยู่ในอำนาจได้นานนัก เมื่อปรากฏว่าแนวนโยบายอนุรักษ์นิยมของนายธานินทร์ไม่สามารถแก้ไขความแตกแยกที่เกิดขึ้นในสังคมได้ นายทหารอีกกลุ่มหนึ่งนำโดยพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์จึงทำการรัฐประหารรัฐบาลของนายธานินทร์ แล้วจัดตั้งรัฐบาลใหม่ที่มีแนวคิดเป็นเสรีนิยมมากขึ้น (Phiwnuan, 1993, p. 99) แม้ว่าถึงที่สุด พลเอกเกรียงศักดิ์จะอยู่ในตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้เพียง 2 ปีกว่า ๆ แต่แนวนโยบายหลายอย่างของพลเอกเกรียงศักดิ์ก็ได้รับการปฏิบัติต่อมาโดยนายกรัฐมนตรีคนต่อมานั้นคือพลเอกเปรม ติณสูลานนท์

จากสภาพแวดล้อมทางการเมืองที่วุ่นวายมาตลอดนับตั้งแต่ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2516 ทำให้แนวนโยบายหลักด้านหนึ่งที่ว่าพลเอกเปรมให้ความสำคัญเป็นพิเศษก็คือ การฟื้นฟูเอกภาพของประเทศภายหลังจากความแตกแยกทางการเมืองและสังคมที่สืบเนื่องกันมาตั้งแต่ครั้งหลังของทศวรรษที่ 2510

เพื่อสร้างความเป็นเอกภาพในประเทศ รัฐบาลของพลเอกเปรมได้ริเริ่มนโยบายหลายอย่างเพื่อการฟื้นฟูสถาบันพระมหากษัตริย์ให้เป็นอุดมการณ์หลักของประเทศ (Phongpaichit & Baker, 1996, pp. 531 - 540) นโยบายเหล่านี้ แบ่งออกได้เป็น 3 แนว นโยบายแรกก็คือการปลูกฝังสำนึกของความเป็นไทยให้กับประชาชนด้วยการจัดตั้งหน่วยงานและโครงการต่าง ๆ ขึ้นเพื่อปลูกฝังสำนึกของความเป็นไทยและสร้างเสริมให้ประชาชนมีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมากขึ้น ตัวอย่างเช่น การจัดตั้งสำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติและสำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ (Baker, Chris & Phongpaichit, 2014, p. 351)

แนวนโยบายที่สองคือการสร้างความรับรู้เกี่ยวกับการเมืองและระบอบประชาธิปไตยของไทยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลาง ตัวอย่างเช่น การส่งเสริมภาพลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในฐานะผู้เริ่มต้นพัฒนาการของประชาธิปไตยไทยด้วยการสร้างอนุสาวรีย์ของพระองค์ไว้ที่หน้ารัฐสภา (Baker & Phongpaichit, 2014, p. 352) นอกจากนี้ยังมีการสร้างวาทกรรมว่าด้วย ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข เพื่อเชื่อมโยงสถาบันกษัตริย์กับระบอบการเมืองของไทยให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Baker & Phongpaichit, 2014, p. 352)

แนวนโยบายด้านที่สามที่รัฐบาลนำมาใช้คือการส่งเสริมบทบาทของสถาบันกษัตริย์ให้เป็นอุดมการณ์หลักของชาติ โดยรัฐบาลจะสนับสนุนกิจกรรมในด้านต่าง ๆ ของสถาบันพระมหากษัตริย์ ได้แก่ 1) โครงการหลวงหรือโครงการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เพื่อเพิ่มบทบาทให้สถาบันกษัตริย์ในด้านการพัฒนาและเพื่อสร้างความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกันของคนในชาติ 2) พิธีพืชมงคลราชประเพณีต่าง ๆ เพื่อเชื่อมโยงภาพสถาบันกษัตริย์กับความเป็นไทยให้เป็นอุดมการณ์หลักของสังคม 3) ส่งเสริมบทบาทของพระมหากษัตริย์ในฐานะผู้อุปถัมภ์พุทธศาสนาให้แนบแน่นยิ่งขึ้น (Baker & Phongpaichit, 2014, pp. 356 - 359)

จะเห็นได้ว่าแนวคิดต่าง ๆ ที่ได้รับการส่งเสริมโดยรัฐบาลในช่วงนี้ ไม่ว่าจะเป็นการมองสถาบันกษัตริย์ในฐานะที่เป็นสถาบันที่ส่งเสริมประชาธิปไตย หรือการมองสถาบันกษัตริย์ว่าเป็นอุดมการณ์หลักของประเทศล้วนเป็นวาทกรรมที่ก่อตัวขึ้นมาก่อนทศวรรษที่ 2520 แต่การฟื้นฟูแนวคิดต่าง ๆ เหล่านี้ยังเป็นระบบด้วยการกลไกของระบบราชการทำให้อุดมการณ์แบบอนุรักษนิยมและกษัตริย์นิยมเข้มแข็งขึ้นจนกลายเป็นแนวคิดสำคัญแนวหนึ่งที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อสังคมในช่วงเวลานั้น

1.2 บริบททางเศรษฐกิจ: การปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจและการเติบโตของชนชั้นกลาง

ขณะที่ในด้านการเมือง อุดมการณ์แบบอนุรักษนิยมและกษัตริย์นิยมกำลังได้รับการฟื้นฟู ในด้านเศรษฐกิจ รัฐบาลในช่วงทศวรรษที่ 2520 - 2530 ก็หันมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างเต็มที่ เนื่องจากนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 2510 ภายหลังจากเกิดวิกฤตการณ์น้ำมันครั้งที่ 1 (Thanapornpun, 2003, p. 234) เศรษฐกิจไทยก็อยู่ในภาวะชะลอตัวมาตลอด แม้จะมีแรงกดดันจากองค์การระหว่างประเทศอย่างธนาคารโลกให้ประเทศไทยปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจเพื่อเปิดรับการลงทุนจากต่างประเทศให้มากกว่าเดิมแต่ปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและแรงต้านจากหน่วยงานที่ทำหน้าที่กำหนดนโยบายทางเศรษฐกิจในประเทศไทยทำให้การปรับโครงสร้างยังไม่เกิดขึ้น ต่อเมื่อเศรษฐกิจเกิดภาวะชะลอตัวอีกครั้งอันเนื่องมาจากวิกฤตการณ์น้ำมันครั้งที่ 2 ในทศวรรษที่ 2520 ธนาคารโลก (Thanapornpun, 2003, pp. 76-77) และภาคธุรกิจของไทยจึงเริ่มผลักดันให้รัฐบาลปรับเปลี่ยนนโยบายไปสู่การสนับสนุนการส่งออก การรับลดค่าเงินบาทในปี พ.ศ. 2527 และการลดอัตราภาษีนำเข้าสำหรับวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตเพื่อส่งออกในปี พ.ศ. 2528 เป็นตัวอย่างที่สะท้อนให้เกิดความพยายามของรัฐบาลในการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจภายในเพื่อเปิดรับการลงทุนต่างประเทศและสนับสนุนการผลิตเพื่อส่งออก (Phongpaichit & Baker, 1996, pp. 262 - 263; Thanapornpun, 2003, pp. 58 - 82)

ผลจากการปรับโครงสร้างที่เกิดขึ้นทำให้เศรษฐกิจของไทยมีการเจริญเติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษที่ 2520 - 2530 ในสมัยรัฐบาลของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ซึ่งถือได้ว่าเป็นช่วงที่เศรษฐกิจของประเทศไทยมีการเจริญเติบโตสูงที่สุด การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษที่ 2520

ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสังคมในหลายด้าน หนึ่งในความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่สุดก็คือการเพิ่มจำนวนของชนชั้นกลางซึ่งหมายถึง กลุ่มคนที่ประกอบอาชีพเป็นเจ้าของกิจการขนาดกลางและขนาดย่อม รวมถึงผู้ทำงานระดับวิชาชีพ เช่น ผู้จัดการ นักบริหาร เสมียน พนักงานขาย และผู้ประกอบอาชีพส่วนตัวนอกภาคเกษตร (Phongpaichit, 1993, p. 91) กล่าวได้ว่า ในช่วงทศวรรษที่ 2520 การดำเนินนโยบายส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐบาลทำให้กลุ่มชนชั้นกลางขยายตัวอย่างเพิ่มขึ้นกว่าในช่วงก่อนหน้า ทั้งยังกลายเป็นกลุ่มคนที่มีความสำคัญมากขึ้นในด้านการเมืองและเศรษฐกิจ ดังจะเห็นได้ว่าในช่วงที่เกิดวิกฤตทางการเมืองในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2535 เมื่อมีการชุมนุมขับไล่พลเอกสุจินดา คราประยูรออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี กลุ่มชนชั้นกลางก็เป็นคนอีกกลุ่มหนึ่งที่เข้ามาส่วนร่วมอย่างแข็งขัน แม้ว่านักวิชาการบางส่วนอาจจะตั้งข้อสงสัยว่าภาพของชนชั้นกลางที่ออกมาปกป้องประชาธิปไตยนี้สะท้อนความเป็นจริงมากน้อยเพียงใด (Charoenlert, 1993, pp. 139 - 142) แต่การที่กลุ่มผู้ชุมนุมในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2535 ถูกเรียกว่า “มือบมือถือ” (Laothamatas, 1993) รวมถึงการที่นักวิชาการหลายคนออกมาพูดถึงบทบาทของชนชั้นกลางในการพัฒนาประชาธิปไตย (Piriyarangsarn & Phongpaichit, 1993) ก็เป็นเครื่องยืนยันว่าอย่างน้อยที่สุดชนชั้นกลางได้กลายเป็นกลุ่มคนที่ได้รับการประเมินความสำคัญไว้อย่างสูงทั้งในด้านการเมืองและเศรษฐกิจของประเทศ

การขยายจำนวนและบทบาทของชนชั้นกลางในช่วงทศวรรษที่ 2520 - 2530 นี้ไม่เพียงทำให้ชนชั้นกลางกลายเป็นกลุ่มคนที่มีความสำคัญทางการเมืองและเศรษฐกิจ แต่ยังทำให้วัฒนธรรมของชนชั้นกลางเริ่มกลายเป็นวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลในสังคมมากขึ้น แม้จะเป็นเรื่องยากที่จะนิยามแนวคิดหรืออุดมการณ์ของชนชั้นกลางออกมาอย่างเป็นรูปธรรม แต่นักวิชาการบางท่าน เช่น นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้พยายามที่จะเสนอ

มโนทัศน์เกี่ยวกับวัฒนธรรมของชนชั้นกลางไทยโดยศึกษาเปรียบเทียบกับชนชั้นกลางที่ก่อตัวขึ้นในต่างประเทศ ข้อสรุปของนิธีก็คือ ชนชั้นกลางไทยเป็นผลผลิตโดยตรงจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในช่วงทศวรรษที่ 2500 คนกลุ่มนี้ผ่านระบบการศึกษาแบบสมัย ทำงานในสังคมเมือง ประกอบอาชีพที่อาศัยความรู้เฉพาะทางหรือเกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจแบบสมัยใหม่ (Aewsriwong, 1993, p. 51) จากเงื่อนไขในชีวิตเหล่านี้ทำให้นิธึสรุปลักษณะความคิดหรือวัฒนธรรมของคนกลุ่มนี้ออกมาเป็นข้อ ๆ ซึ่งในที่นี้จะยกมา 3 ประเด็นที่ผู้วิจัยเห็นว่ามีความสำคัญมากที่สุด

ประการแรก การที่คนชั้นกลางประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับตลาดหรือทำงานในองค์กรขนาดใหญ่ไม่ว่าจะเป็นในภาครัฐหรือเอกชน ทำให้ชนชั้นกลางมักจะให้คุณค่ากับความสำเร็จที่สามารถวัดผลและประเมินได้อย่างเป็นรูปธรรม (Aewsriwong, 1993, p. 58) ตัวอย่างเช่น สำหรับคนที่ทำงานในองค์กร ความก้าวหน้าของตำแหน่งหน้าที่การงานจะเป็นคุณค่าที่สำคัญ ขณะที่สำหรับผู้ประกอบการขนาดกลางและขนาดเล็ก ผลสำเร็จในรูปของกำไรคือสิ่งที่จะประเมินความก้าวหน้าของพวกเขาได้มากที่สุด

ประการที่สอง เนื่องจากการศึกษาเป็นเงื่อนไขที่สำคัญต่อความก้าวหน้า คนชั้นกลางจึงให้คุณค่ากับการศึกษาในระบบ (formal education) อย่างสูง (Aewsriwong, 1993, p. 59) จะเห็นได้ว่าการให้ความสำคัญกับการศึกษาอาจเป็นคุณค่าสำคัญที่สังคมไทยยึดถือมาอย่างยาวนานโดยเฉพาะในหมู่คนชั้นสูงที่วิชาความรู้ต่าง ๆ เป็นช่องทางสำคัญที่จะทำให้เกิดการขยับฐานะหรือก่อให้เกิดความก้าวหน้าในหน้าที่การงานได้ อย่างไรก็ตาม การเติบโตทางเศรษฐกิจในช่วงทศวรรษที่ 2520 - 2530 ทำให้เกิดความต้องการแรงงานที่มีความรู้เฉพาะทางจำนวนมาก การศึกษาในระบบจึงเป็นคุณค่าที่แพร่หลายในสังคมมากขึ้น เนื่องจากเป็นคุณค่าที่มีข้อเท็จจริงรองรับ

กล่าวคือคนที่ขยันขันแข็ง ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนจะมีงานที่ดีทำ มีฐานะที่มั่นคง และสามารถสร้างชีวิตให้เจริญก้าวหน้าได้ (Aewsriwong, 1993, p. 59)

ประการที่สาม เนื่องจากคนชนชั้นกลางประกอบอาชีพที่สัมพันธ์กับตลาดหรือระบบเศรษฐกิจแบบสมัยใหม่ ทำให้โลกทัศน์ของคนชั้นกลางวางอยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์แบบตลาด (Aewsriwong, 1993, p. 58) ภาวะเช่นนี้ นอกจากจะทำให้ทัศนะของคนชั้นกลางมักจะให้คุณค่ากับผลประโยชน์ที่จับต้องได้แล้วยังทำให้พวกเขามีทัศนะแบบที่เรียกว่า “เป็นเหตุเป็นผล” (Aewsriwong, 1984, p. 149) กล่าวคือทัศนะที่มองชีวิตเป็นกิจกรรมที่ต้องมีการประเมินข้อดี ข้อเสีย และวางแผนการณ์ในอนาคตอย่างเป็นขั้นเป็นตอนเสมอ

แม้ว่าวัฒนธรรมชนชั้นกลางเหล่านี้จะเริ่มปรากฏให้เห็นในสังคมไทยตั้งแต่ในช่วงทศวรรษที่ 2500 เมื่อคนกลุ่มนี้เริ่มก่อตัวขึ้นในสังคมไทย แต่การขยายตัวทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงปลายทศวรรษที่ 2520-2530 มีส่วนสำคัญที่ทำให้วัฒนธรรมหรืออุดมการณ์ชนชั้นกลางเหล่านี้กลายเป็นคุณค่าที่แพร่หลายอยู่ในสังคมจนอาจจะกล่าวได้ว่าความสำคัญทางเศรษฐกิจที่เพิ่มขึ้นของคนชั้นกลางทำให้คุณค่าและอุดมการณ์หลาย ๆ อย่างของคนชั้นกลางเริ่มกลายเป็นสิ่งที่ได้รับการยอมรับจากสังคมในวงกว้างแม้ในกลุ่มคนที่ในทางเศรษฐกิจแล้วอาจจะไม่ได้ถูกนิยามว่าเป็นชนชั้นกลางก็ตาม

1.3 ภูมิหลังทางชนชั้นของผู้ประพันธ์

นอกจากบริบทในทางการเมืองและเศรษฐกิจ บริบทอีกด้านที่มีความสำคัญกับการวิเคราะห์ตัวบทวรรณกรรมก็คือภูมิหลังของผู้ประพันธ์ ในกรณีของ สองฝั่งคลอง ผู้ประพันธ์คือ ว. วนิจฉัยกุล หรือ คุณหญิงวินิตา ดิถียนต์ ถือเป็นนักเขียนที่มีพื้นเพมาจากตระกูลขุนนางเก่าแก่ (Rungrat, 2000, p. 129) ในด้านการศึกษา ว. วนิจฉัยกุล จบการศึกษาจากคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อจบการศึกษาก็เข้ารับ

ราชการเป็นอาจารย์ประจำที่ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร อยู่จนถึงปี พ.ศ. 2538 จึงได้ลาออกจากราชการมาประกอบอาชีพนักเขียนอย่างเต็มตัว

นอกจากจะเกิดและเติบโตในแวดวงชนชั้นนำยังได้รับการศึกษาแบบทางการในระดับสูงแล้ว ว. วินิจฉัยกุล ยังมีความใกล้ชิดกับชนชั้นนำในอีกด้านหนึ่งกล่าวคือ ว. วินิจฉัยกุลเคยมีโอกาสดำรงงานให้กับสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ หลายงานด้วยกัน ตัวอย่างเช่น การเขียนบทและทำหนังสือประกอบการแสดงพิเศษ ชุด นารีเรืองนามในพระราชอนุสรณ์ เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 5 รอบ ในสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เมื่อ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2535 และการประพันธ์ บทและคำบรรยาย การแสดงแสงเสียงประกอบจินตภาพหน้าพระที่นั่ง ชุดคนตีศรีอยุธยา ร่วมกับกองทัพบก คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ ธนาคารทหารไทย เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เป็นต้น

เมื่อพิจารณาจากภูมิหลังทั้งในด้านครอบครัว การศึกษา และการทำงานแล้ว จะเห็นได้ว่า ว. วินิจฉัยกุลเป็นนักเขียนที่ใกล้ชิดกับวัฒนธรรมแบบชนชั้นนำมาตลอด นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาจากสถานะทางเศรษฐกิจ วินิจฉัยกุลก็ถือว่าเป็นชนชั้นกลางที่เกิดและได้รับการศึกษามาในช่วงทศวรรษที่ 2500 ซึ่งเป็นช่วงที่อุดมการณ์แบบอนุรักษนิยมและอุดมการณ์แบบชนชั้นกลางกำลังมีอิทธิพล ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นไปได้ที่วรรณกรรมของ ว. วินิจฉัยกุล ที่ประกอบสร้างขึ้นในช่วงเวลาและภายใต้เงื่อนไขทางสังคมในแบบของผู้ประพันธ์จะเปิดโอกาสให้อุดมการณ์ทั้งสองปรากฏอยู่ในตัวบทวรรณกรรมบ้างไม่มากนักน้อย

2. อุดมการณ์ที่ปรากฏใน สองฝั่งคลอง

ผลจากการศึกษาวรรณกรรมเรื่อง สองฝั่งคลอง ผ่านแนวคิดประวัติศาสตร์นิยมแบบใหม่และแนวคิดที่ว่าด้วยอุดมการณ์ซึ่งมองวรรณกรรมเชื่อมโยงกับบริบททาง

ความคิดในช่วงเวลาที่ตัวบทได้รับการประพันธ์ขึ้น ผู้วิจัยพบว่ามอดุมการณ์แบบชนชั้นกลางและมอดุมการณ์แบบอนุรักษนิยมที่แพร่หลายอยู่ในช่วงทศวรรษที่ 2520 - 2530 ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมเรื่องสองฝั่งคลองด้วย

สำหรับมอดุมการณ์แรกที่พบในวรรณกรรมเรื่อง สองฝั่งคลอง ก็คือมอดุมการณ์แบบชนชั้นกลางซึ่งจะปรากฏให้เห็นตั้งแต่ในส่วนของโครงเรื่องหลักที่กล่าวถึงชีวิตของ “ทับทิม” หลานสาวของเจ้าคุณทหารกับ คุณหลาน บุตรชายของ “เจ้าคุณยุติธรรม” ที่ต้องประสบความยากลำบากและต้องต่อสู้ฝ่าฟันกับอุปสรรคมากมายจนสามารถก่อร่างสร้างตัวจนมั่นคงได้ในช่วงบั้นปลายของชีวิต

เมื่อพิจารณาจากโครงเรื่องจะเห็นได้ว่า สองฝั่งคลอง เลือกใช้การสร้าง ความก้าวหน้าหรือการสร้างเนื้อสร้างตัวเป็นโครงเรื่องหลักซึ่งสอดคล้องกับมอดุมการณ์แบบชนชั้นกลางในช่วงทศวรรษที่ 2520 - 2530 ที่ให้ความสำคัญกับความก้าวหน้าในชีวิต ในส่วนของการสร้างตัวละคร ผู้ประพันธ์ยังใช้วิธีการสร้างตัวละคร 2 กลุ่มแบบคู่ตรงกันข้าม (binary opposition) เพื่อขับเน้นมอดุมการณ์ของการส่งเสริมความก้าวหน้าให้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยตัวละครกลุ่มหนึ่งจะเป็นตัวละครที่ไม่แสวงหาความก้าวหน้าใด ๆ และใช้ชีวิตไปวัน ๆ อย่างไร้ค่า เช่น สาคร เฟื่อง และโกเมน ลูก ๆ ของคุณยี่สุ่น (V. Vinichaykul, 2013, p. 127) ขณะที่ตัวละครอีกกลุ่มจะเป็นตัวละครที่มุ่งมั่นแสวงหาความก้าวหน้าให้กับตนเองอยู่เสมอ ตัวอย่างเช่น ทับทิม ซึ่งมีเป้าหมายที่จะเป็นครูตั้งแต่ยังเป็นเด็ก (V. Vinichaykul, 2013, p. 53) และยังคงถูกคนแบบเฟื่องและสาครที่ไม่สนใจจะสร้างความก้าวหน้าให้กับตนเอง ดังที่ทับทิมได้เคยกล่าวถึงสาครในเชิงตำหนิไว้ว่า

ความไฝฝันของสาครมีอยู่เพียงแค่นี้จริง ๆ คือได้แต่งงานออกจากบ้าน
ไป ตั้งแต่ย่างเข้าสู่วัยรุ่นสาวเป็นต้นมา หล่อนก็เฝ้ารอว่าเมื่อไรบิดา

มารดาจะยกหล่อนให้ผู้ชายที่มาสู่ขอเสียที เพราะหล่อนไม่มีเป้าหมาย
อะไรอื่นในชีวิตพอจะสนใจได้ ชีวิตหล่อนผ่านไปอย่างว่างเปล่า นับแต่
หล่อนออกจากโรงเรียนมาอยู่บ้านเฉย ๆ ไม่มีอะไรนอกจากแต่งตัว
สวยไปวัน ๆ แต่งตัว แล้วนึกถึงแต่งงาน มีเท่านั้นเองจริง ๆ

(V. Vinichaykul, 2013, p 127)

จะเห็นได้ว่าความเห็นของทับทิมนี้สอดคล้องกันเป็นอย่างดีกับอุดมคติของ
หญิงชนชั้นกลางในช่วงทศวรรษที่ 2520 - 2530 ที่มองว่าผู้หญิงควรจะให้ความสำคัญ
กับการสร้างเนื้อสร้างตัว ไม่ใช่มีแต่ใส่ใจกับการแต่งตัวสวย ๆ งาม ๆ หรือการหาสามี
แต่หากพิจารณาจากบริบทในยุคปลายสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ความคิดแบบทับทิมถือ
ว่าแหวกแนวจากบริบททางสังคมช่วงนั้นอยู่มาก ขณะที่ความคิดแบบเฟื่องและสาคร
ต่างหากที่น่าจะถือได้ว่าเป็นมาตรฐานของผู้หญิงชนสูงในสมัยก่อนและหลังการ
เปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ ๆ ซึ่งมองเป้าหมายในชีวิตคือการได้แต่งงานกับสามีที่
สามารถจัดหาเงินในสังคมได้ อุดมคติแบบไผ่หาความก้าวหน้าของทับทิมที่ปรากฏใน
เรื่องจึงไม่ได้เป็นสอดคล้องกับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ไปทั้งหมด แต่เป็นสิ่งที่แสดง
ให้เห็นถึงอุดมการณ์แบบชนชั้นกลางในช่วงทศวรรษที่ 2520 - 2530 ที่ปรากฏอยู่ใน
สองฝั่งคลอง ได้อย่างชัดเจน

นอกจากทับทิม ลานก็เป็นตัวละครอีกตัวหนึ่งที่ใส่ใจในความก้าวหน้าของชีวิต
ดังจะเห็นได้ว่าแม้ลานได้งานเป็นเสมียนในกระทรวงยุติธรรมอยู่แล้ว แต่ลานก็ยังขออนุญาต
เจ้าคุณยุติธรรมผู้เป็นบิดาเข้าศึกษาต่อทางด้านกฎหมายที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ทั้งนี้เพราะคุณลานนั้น

ไม่พอใจที่จะหยุดนิ่งอยู่เพียงแค่นั้น...บิดาของเขาได้ชื่อว่าเป็น
ผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายของสมัยนั้น มีลูกศิษย์ลูกหามากมาย
แต่ยังไม่มีลูกคนใดเจริญรอยตามท่าน เขาเองเป็นลูกคนโต...
ถึงแม้ว่าเป็นลูกที่ปราศจากคนเหลียวแล แต่ก็มีสติปัญญา มีความ
มุ่งมั่นแรงกล้าที่จะพาตัวขึ้นไปสู่อากาศที่ดีกว่าที่เป็นอยู่ให้จงได้

(V. Vinichaykul, 2013, p. 176)

จะเห็นได้ว่าความคิดของลานก็คล้ายคลึงกับความคิดของทัชทิมที่ใฝ่หา
ความก้าวหน้าและพยายามต่อสู้ฝ่าฟันอุปสรรคต่าง ๆ เพื่อสร้างอนาคตที่ดีกว่า
แม้จะปฏิเสธไม่ได้ว่าความคิดในลักษณะเช่นนี้เริ่มปรากฏในสังคมไทยอย่างน้อยตั้งแต่
สมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อมีการปฏิรูประบบราชการและมีการขยายตำแหน่งข้าราชการ
จำนวนมาก เปิดโอกาสให้สามัญชนจำนวนหนึ่งสามารถเลื่อนชั้นตนเองขึ้นไปเป็นขุนนางได้
แต่การเจริญเติบโตเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วในช่วงทศวรรษที่ 2520 - 2530 ก็มีส่วนสำคัญ
ที่ทำให้อุดมการณ์แบบชนชั้นกลางในลักษณะนี้แพร่หลายในสังคมมากขึ้น ในด้านหนึ่ง
ความคิดใฝ่หาความก้าวหน้าของทัชทิมและคุณลานจึงสะท้อนบรรยากาศในช่วง
ทศวรรษที่ 2520 - 2530 ซึ่งเป็นช่วงที่อุดมการณ์ชนชั้นกลางกำลังแพร่หลายมากขึ้น
พร้อม ๆ กับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ

นอกจากการสร้างความก้าวหน้าให้ชีวิต อุดมการณ์ชนชั้นกลางแบบที่สอง
ที่ปรากฏใน สองฝั่งคลอง ก็คือ การให้ความสำคัญกับการศึกษา ตัวละครที่สะท้อนให้
เห็นอุดมการณ์ในแง่นี้ได้ดีที่สุดในเรื่องก็คือ ทัชทิม ซึ่งเป็นผู้ที่ให้ความสำคัญกับการเรียนมา
ตั้งแต่ยังเด็ก ทั้งยังมองเห็นการศึกษาเป็นช่องทางที่จะนำไปสู่ความก้าวหน้าในอนาคต
ความคิดของทัชทิมในลักษณะนี้แสดงให้เห็นอุดมคติของหญิงชนชั้นกลางในช่วง

ทศวรรษที่ 2520 - 2530 ที่มองการศึกษาเป็นช่องทางสำคัญที่จะสร้างความก้าวหน้า และมั่นคงให้กับตนเอง แม้ว่าโดยข้อเท็จจริงอาจมีผู้หญิงจำนวนหนึ่งในยุคสมัยของ ทับทิม (หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475) ที่ได้รับการศึกษาในระดับสูงและ สามารถประกอบอาชีพเป็นครู แต่ผู้หญิงที่มีโอกาสในระดับนี้ก็มียุ่่น้อยมากและส่วน ใหญ่จะเป็นหญิงที่มาจากชนชั้นสูงซึ่งอาจจะไม่ได้มองว่าอาชีพครูเป็นช่องทางในการ สร้างเนื้อสร้างตัวให้มั่นคงเหมือนผู้หญิงในช่วงทศวรรษที่ 2520 - 2530 แต่มองว่าอาชีพ ครูเป็นงานที่มีเกียรติ เป็นงานที่อาจจะช่วยให้ผู้หญิงโสดสามารถเลี้ยงตัวได้อย่างมี ศักดิ์ศรี หรือช่วยให้หญิงที่มีสามีสามารถแบ่งเบาภาระด้านการเงินของสามีได้ในระดับ หนึ่ง (Chuanchaiyasitt, 1996, pp. 107 - 125)

อุดมการณ์ชนชั้นกลางแบบที่สามที่ปรากฏใน สองฝั่งคลอง ก็คือการคิดอย่าง เป็นเหตุเป็นผลบนตรรกะแบบตลาด (ต้นทุน กำไร และโอกาสในอนาคต) ฉากที่แสดงให้ เห็นถึงอุดมการณ์ชนชั้นกลางในมิตินี้ได้อย่างชัดเจนที่สุดก็คือ ฉากที่คุณลานขอทับทิม แต่งงานนั้น จะเห็นได้ว่าแม้จะเป็นการพูดคุยกันเรื่องความรักและการแต่งงานแต่ รูปแบบการสนทนาที่เกิดขึ้นกลับมีลักษณะเป็นเหตุเป็นผลอย่างมาก เช่น

“...ฉันตั้งใจว่า เมื่อฉันเรียนกฎหมายจบแล้ว...ฉันจะไปกราบเรียน คุณพ่อให้มาสู่ขอเธอกับคุณลุงคุณป้าของเธอ...ปัญหาตอนนี้ก็คือ ฉันต้องเรียนจนได้ปริญญาก่อนจึงจะกล้ามาสู่ขอเธอ เรื่องอื่นคือ เมื่อเราแต่งงานกันแล้ว ฉันคงจะต้องพาเธอไปอยู่กันตามลำพัง สองคน แต่ฉันมีเงินเดือนและอีกไม่นานฉันก็คงจะได้เลื่อนตำแหน่ง ดีขึ้น เธอก็คงไม่ลำบากนัก ฉันคงจะย้ายไปประจำหัวเมือง เธอก็คง จะย้ายตามไปได้ไม่มีปัญหาอะไร...” เมื่อคุณลานพูดอย่างนี้

ความกระดากเงินขวยของทับทิมก็หมดไป ก่อนหน้านั้นหล่อนสงสัยว่าหนุ่มสาวสารภาพรักกันนี้จะหวานชื่นสักแค่ไหน หล่อนเคยอ่านแต่ในหนังสืออย่างนิยายของ ดอกไม้สด ก็รู้สึกว่าจะบอกจับใจเหลือเกิน เอาเข้าจริงแล้ว ไม่เห็นเหมือนกับนิยายที่เคยอ่านสักนิดเดียว คุณหลานกับหล่อนพูดจากันอย่างเป็นเรื่องเป็นราวถึงอนาคตของทั้งสองฝ่าย ไม่มีคำว่า คุณพี่ชา หรือ แม่ยอดรัก หรืออะไรแบบนั้นเหมือนในหนังสือ...”

“...ดิฉันอยากพูดถึงตัวดิฉันเหมือนกัน...ดิฉันไม่ใช่คนสวยแล้วยากจน...ดิฉันขอบอกคุณตามตรงว่านอกจากปริญญาแล้ว ดิฉันก็ไม่มีอะไรติดตัวออกจากบ้านคลองสานอีก ดิฉันมีเงินเดือนพอเลี้ยงตัวได้เท่านั้น คุณทราบข้อนี้แล้ว...เผื่อตัดสินใจใหม่”

“...เธอพูดอะไรอย่างนั้น...เธอคิดว่าผู้ชายควรจะพึงพาอาศัยเมียยังงั้นหรือ ฉันต่างหากมีหน้าที่ต้องเลี้ยงดูเธอ ส่วนเรื่องความสวยงามนั้น ฉันบอกตามตรงว่าฉันไม่ชอบผู้หญิงสวยเท่ากับผู้หญิงดี เพราะผู้หญิงสวยมักจะนำพิษภัยมาสู่ตัวเอง หรือไม่ก็สู่สามี ฉันชอบเธอเพราะเธอเป็นคนดี ใฝ่ดี และมีความประพฤติดี เธอคงจะช่วยให้ฉันเจริญก้าวหน้าได้ แล้วก็เป็นแม่ที่ดีของลูก ๆ ด้วย”

(V. Vinichaykul, 2013, pp. 330 - 331)

แม้ว่าในด้านหนึ่ง บทสนทนาข้างต้นอาจแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับคุณงามความดีและความรู้มากกว่ารูปร่างภายนอกและทรัพย์สินเงินทอง แต่ในอีกด้านหนึ่ง สิ่งที่เกิดขึ้นได้ก็คือ ระบบความคิดที่ “เป็นเหตุเป็นผล” แบบชนชั้นกลาง กล่าวคือ

สำหรับคุณลานและทับทิม การแต่งงานไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของอารมณ์รัก (ซึ่งแทบไม่เคยถูกพูดออกมาตรง ๆ) แต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้จากการ “ประเมิน” จุดเด่นจุดด้อยของแต่ละฝ่าย รวมถึงโอกาสและความก้าวหน้าในชีวิตอย่างรอบคอบ ในคำขอแต่งงานของคุณลานนั้นแทบจะไม่พบคำพูดที่บรรยายความรู้สึกของของตัวละคร แต่จะเห็นเฉพาะความคาดหวังและการวางแผนถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในอนาคต ในทำนองเดียวกัน คำตอบของทับทิมเองก็ไม่ใช่การบอกรับหรือปฏิเสธแต่เป็นการตั้งคำถามย้อนกลับไปให้คุณลานได้รับข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อจะได้ “ประเมิน” การตัดสินใจของตนเองใหม่ ความรักและการแต่งงานของคนคู่นี้ ในด้านหนึ่งจึงสะท้อนให้เห็นโลกทัศน์ของคู่รักแบบชนชั้นกลางที่มองความสัมพันธ์แบบผู้ใหญ่และมองการณ์ไกลอย่าง “เป็นเหตุเป็นผล” ยิ่ง

อย่างไรก็ดี ขณะที่ความคิดหลักของ สองฝั่งคลอง สะท้อนอุดมการณ์แบบชนชั้นกลางในหลายมิติ แต่ในเวลาเดียวกัน วรรณกรรมเรื่องนี้ก็ปรากฏอุดมการณ์แบบอนุรักษนิยมที่แพร่หลายอยู่ในช่วงทศวรรษที่ 2520 - 2530 ด้วย ลักษณะของอุดมการณ์แบบอนุรักษนิยมประการแรกที่ได้ชัดเจนใน สองฝั่งคลอง ก็คือ การมองสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางของการเมืองและระบอบประชาธิปไตย ทักษะเช่นนี้ปรากฏให้เห็นชัดเจนจากโลกทัศน์ของคุณลานและทับทิมซึ่งแม้จะเป็นตัวละครมีทักษะหลายอย่างแบบชนชั้นกลางแต่ก็เป็นตัวละครที่ถูกสร้างให้มีพื้นเพมาจากชนชั้นสูง ส่งผลให้ทักษะทางการเมืองของคุณลานและทับทิมสอดคล้องกับอุดมการณ์แบบอนุรักษนิยมในช่วงทศวรรษที่ 2520 - 2530 ที่มองการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 ในแง่ลบและมองว่ากลุ่มคนที่ได้ดิบได้ดีขึ้นมาจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นเพียงผู้ฉวยโอกาส แม้ว่าในเชิงโครงสร้าง การเปลี่ยนแปลงการปกครองอาจเพิ่มโอกาสให้คนสามัญ (แบบคุณลานและทับทิม) ในการสร้างความก้าวหน้า แต่ความก้าวหน้านี้ไม่ได้ใช้สิ่งที่คุณลานและทับทิมเห็นด้วยทั้งหมด ดังจะเห็นได้จากข้อ

วิจารณ์ที่คุณลานและทับทิมที่มีต่อคนกลุ่มใหม่ที่ขึ้นมาใช้อำนาจหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองว่า

สมัยนี้เป็นสมัยของคนหนุ่ม คนใหญ่คนโตหลายคนก็เป็นหนุ่มเหมือน
เขยคุณป้านี้ละ เมื่อก่อนเป็นใครมาจากไหนแทบไม่มีใครรู้จัก จู้ ๆ
ก็ขึ้นมาลอยเด่นเหนือหัวใครก็ใครฉันคงเป็นคนล้าสมัย ทับทิมตอบ
หลังจากนี้ภาพตามสามียู่ติดใจ เมื่อก่อนนี่นะคะ ฉันเห็นท่าน
ผู้ใหญ่ว่าท่านก็สูงวัยกันทั้งนั้นกว่าจะมีบาร์มีสูง ๆ ได้ อย่างเจ้าคุณพ่อ
ของคุณ แต่เดี๋ยวนี้คนใหญ่คนโตหลายคนยังหนุ่มอยู่มาก เดินกระแทบ
ไหลเข้ายังไม่รู้เลยว่าเป็นคนใหญ่คนโต เล่นเอาฉันทัวไปหมด

(V. Vinichaykul, 2013, p. 405)

จะเห็นว่า ในทัศนะของคุณลาน การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475
ไม่ได้เป็นการทำให้ทุก ๆ คนมีความเท่าเทียมกันมากขึ้นแต่เป็นเพียงการเปลี่ยนกลุ่มของ
ชนชั้นปกครองจากเดิมที่เป็นชนชั้นเจ้านายกลายเป็นคนสามัญที่สามารถปรับตัวเข้ากับผู้มี
อำนาจกลุ่มใหม่ได้ น้ำเสียงของคุณลานแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าสำหรับเขาแล้ว การที่
สังคมจะมีความเหลื่อมล้ำต่ำสูงนั้นเป็นเรื่องปกติตราบเท่าที่คนใหญ่คนโตนั้นเป็นผู้ที่
ประกอบไปด้วยชาติวุฒิ คุณวุฒิและวัยวุฒิที่เหมาะสม ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือในสังคมไทย
หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองก็คือลำดับชั้นที่เหมาะสมเหล่านี้ถูกทำลายลงไปขณะที่
คนกลุ่มใหม่ซึ่งไม่สมควรมีอำนาจกลับขึ้นมามีบทบาทสำคัญในบ้านเมือง ภาวะเช่นนี้
ทำให้ทั้งคุณลานและทับทิมรู้สึกเหมือนกับว่าโลกกำลังกลับตาลปัตรและสังคมไทยกำลัง
ก้าวเข้าสู่ยุคเสื่อมไม่ใช่ยุคของความก้าวหน้าอย่างที่โฆษณากันอยู่ในขณะนั้น

เป็นที่น่าสังเกตว่าทัศนะของคุณลานที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองในลักษณะนี้ แม้ว่าจะเป็นทัศนคติที่แพร่หลายในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ยุทธศาสตร์นิยมเริ่มมีโอกาสดิพาการพิจารณาของคณะราษฎรได้อย่างเปิดเผย แต่ไม่ได้เป็นทัศนคติที่ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในทศวรรษที่ 2470 ตรงกันข้าม ในช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ ๆ อุดมคติของความเท่าเทียมเป็นความคิดที่แพร่หลายในหมู่นักการศึกษา ขณะที่ภาพลักษณ์ของระบอบเจ้าขุนมูลนายที่อำนาจกระจุกตัวอยู่ในมือของขุนนางชั้นผู้ใหญ่เป็นภาพที่ถูกตั้งข้อรังเกียจอย่างมาก มุมมองของคุณลานที่ปรากฏในเรื่องจึงไม่ได้สะท้อนบรรยากาศของสังคมในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง แต่สะท้อนให้เห็นทัศนะทางการเมืองของชนชั้นกลางในทศวรรษที่ 2520 - 2530 ซึ่งเป็นช่วงที่ภาพลักษณ์ของคณะราษฎรถูกทำลายจนย่อยยับ ขณะที่ภาพลักษณ์ที่ติงามของ “ระบอบเก่า” ได้รับการฟื้นฟูขึ้นเรียบร้อยแล้ว (Mektrairat, 1982, pp. 7 - 35; Prasertkul, 1982, pp. 48 - 67)

นอกจากนี้ อุดมการณ์อนุรักษ์นิยมอีกด้านหนึ่งที่ปรากฏให้เห็นใน สองฝั่งคลอง ก็คือ การมองสถาบันพระมหากษัตริย์ในฐานะที่เป็นจิตวิญญาณของชาติซึ่งปรากฏให้เห็นในรูปของความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตของตัวละครหลักกับชีวิตของสถาบันกษัตริย์ แม้ว่าโดยเนื้อหา สองฝั่งคลอง จะกล่าวถึงความรุ่งเรืองและเสื่อมถอยของทับทิมและครอบครัว แต่หากพิจารณาชีวิตของทับทิมเทียบเคียงไปกับบริบทของบ้านเมือง จะพบว่าจังหวะของความรุ่งเรืองหรือความเสื่อมในชีวิตของทับทิมมีลักษณะที่ขนานไปกับจังหวะความก้าวหน้าและถดถอยของพระราชอำนาจและบทบาทของสถาบันกษัตริย์ในสังคมไทยอยู่โดยตลอด เริ่มจากในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ชีวิตทับทิมมีความสุขมาก แม้ไม่มีบิดามารดาแต่ก็ได้รับความคุ้มครองจากคุณปู่คุณย่าเทียบได้กับประเทศไทยที่ยังอยู่ภายใต้การคุ้มครองของสถาบันพระมหากษัตริย์

ชีวิตของทับทิมเริ่มประสบกับความสูญเสียหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 เนื่องจากในปีนั้นคุณย่าของทับทิมเสียชีวิตลง หลังจากนั้นเพียง 1 ปีชีวิตของ ทับทิมก็ถึงจุดพลิกผันอย่างมากเมื่อคุณปู่เสียชีวิต ซึ่งในปีเดียวกันนั่นเอง พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงสละราชสมบัติ การสูญเสียคุณปู่กับการที่บ้านเมืองปราศจาก พระมหากษัตริย์เป็นที่พึ่งนั้นทำให้บ้านของทับทิมซึ่งเป็นเหมือนตัวแทนของบ้านเมืองไทย ในสมัยหลัง พ.ศ. 2475 ก้าวเข้าสู่ยุคเสื่อมโดยสมบูรณ์ สิ่งที่แสดงให้เห็นความเสื่อมนี้ได้ อย่างชัดเจนก็คือครอบครัวของทับทิมต้องประสบความสูญเสียซ้ำแล้วซ้ำเล่าภายหลังการ เสียชีวิตของเจ้าคุณทหารซึ่งเป็นเหมือนเสาหลักของบ้าน

หลังจากนั้น ชีวิตของทับทิมนั้นตกอยู่ในภาวะลุ่ม ๆ ดอน ๆ เรื่อยมา แม้จะ เรียนจบและได้แต่งงาน สถานการณ์ในชีวิตของทับทิมก็ยังไม่ดีขึ้น แม้ในช่วงหลัง สงครามโลกครั้งที่ 2 จังหวะชีวิตของทับทิมเริ่มกระตือรือร้นเนื่องจากทับทิมตั้งครุฑ และเริ่มมีความหวังถึงอนาคตอันสดใสพร้อม ๆ กับข่าวการเสด็จเยือนประเทศไทยของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอาณันทมหิดล แต่ความหวังของทับทิมต้องดับมีดลง หลังจากที่เขาพบว่าตนเองแท้งลูกคนแรกพร้อม ๆ กับความสูญเสียครั้งใหญ่ของประเทศ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอาณันทมหิดลสวรรคตอย่างเป็นทางการเป็นปริศนา สถานการณ์ ในชีวิตของทับทิมเริ่มกลับมาเข้ารูปเข้ารอยอีกครั้งหลังจากปี พ.ศ. 2490 ซึ่งจะสัมพันธ์ กับการรัฐประหาร พ.ศ. 2490 และการกลับมาของกลุ่มอนุรักษนิยมในประเทศไทย ส่วนช่วงที่ถือได้ว่าเป็นช่วงที่ทับทิมเริ่มมีความสุขอย่างแท้จริงก็คือช่วง พ.ศ. 2492 - 2493 ซึ่งเป็นช่วงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเสด็จนิวัติประเทศไทย และทรงประกอบพิธีบรมราชาภิเษกและอภิเษกสมรส ความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตของทับทิม และสถาบันกษัตริย์นี้ สะท้อนให้เห็นทัศนคติของสังคมในช่วงทศวรรษที่ 2520 - 2530 ที่สถานะของสถาบันกษัตริย์ได้รับการยอมรับในฐานะที่เป็นผู้มีบารมีสูงสุดของบ้านเมือง

ทั้งยังเป็นขวัญกำลังใจของบ้านเมือง สอดคล้องกับคติว่าด้วย “พระบรมโพธิสมภาร” ซึ่งเป็นมโนทัศน์ที่แพร่หลายและมักจะถูกกล่าวถึงอยู่ในสังคมในช่วงทศวรรษที่ 2520-2530 เพื่อย้ำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับชีวิตของประชาชนในประเทศ (Pramoj, K., Siamrath Newspaper, 23 July 1988, p. 5)

3. สองฝั่งคลอง: การดำรงอยู่คู่กันของอุดมการณ์ชนชั้นกลางกับอุดมการณ์อนุรักษนิยม

จากการวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่อง สองฝั่งคลอง ควบคู่ไปกับบริบททางประวัติศาสตร์ในช่วงทศวรรษที่ 2520 - 2530 ผู้วิจัยพบว่าแม้จะวรรณกรรมเรื่องนี้จะป็นงานเขียนแบบอิงประวัติศาสตร์แต่ก็เป็นตัวบทที่ถูกประกอบสร้างขึ้นด้วยอุดมการณ์หลายอย่างที่แพร่กระจายอยู่ในสังคมในเวลานั้น

อุดมการณ์ด้านหนึ่งที่ปรากฏให้เห็นชัดเจนในสองฝั่งคลองก็คืออุดมการณ์แบบชนชั้นกลาง ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้นว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องในช่วงทศวรรษที่ 2520 - 2530 ทำให้อุดมการณ์หลายอย่างของชนชั้นกลางไม่ว่าจะเป็นการแสวงหาความก้าวหน้า การให้ความสำคัญกับการศึกษาหรือการคิดแบบต้นทุน กำไร และการเติบโตในอนาคตเริ่มกลายเป็นแนวคิดที่แพร่หลายในสังคม สองฝั่งคลองซึ่งเป็นวรรณกรรมที่ได้รับการประพันธ์ขึ้นในช่วงเวลาเดียวกันก็ไม่ได้หลุดรอดออกจากอิทธิพลของวิธีคิดดังกล่าวดังจะเห็นได้จากลักษณะของการกำหนดโครงเรื่องและการสร้างตัวละครที่สะท้อนให้เห็นอุดมคติของชนชั้นกลางในช่วงทศวรรษที่ 2520 - 2530 ที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาและมองความก้าวหน้ามั่นคงเป็นเป้าหมายสำคัญของชีวิต

อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลาเดียวกันกับที่อุดมการณ์ชนชั้นกลางกำลังขยายตัว นโยบายการฟื้นฟูอุดมการณ์แบบอนุรักษนิยมของรัฐบาลเพื่อสร้างเอกภาพภายในประเทศก็ทำให้ความคิดของฝ่ายอนุรักษนิยมหลายอย่างเช่น การมองบทบาท

ของสถาบันกษัตริย์ในฐานะที่เป็นจิตวิญญาณของประเทศและเป็นศูนย์กลางของระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยของไทยกลับมาแพร่หลายในสังคม แนวความคิดแบบอนุรักษนิยมเหล่านี้แม้ในด้านหนึ่งอาจมองได้ว่าเป็นความคิดส่วนตัวของผู้ประพันธ์แต่ในอีกด้านหนึ่งก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าแนวคิดนี้เป็นแนวคิดที่แพร่หลายอยู่ในสังคม ณ ช่วงเวลาที่วรรณกรรมเรื่อง สองฝั่งคลอง ได้รับการประพันธ์ขึ้นด้วย

การมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างบริบทแวดล้อมกับตัวบทวรรณกรรมในลักษณะเช่นนี้ทำให้มุมมองที่มีต่อวรรณกรรมเรื่อง สองฝั่งคลอง เปลี่ยนแปลงไปเมื่อมองผ่านแนวคิดแบบประวัติศาสตร์นิยมแบบใหม่และแนวคิดเรื่องอุดมการณ์ตัวบทวรรณกรรมเรื่อง สองฝั่งคลอง ไม่ได้เป็นตัวบทที่ถูกประกอบสร้างขึ้นอย่างมีเอกภาพโดยผู้ประพันธ์ หากแต่เป็นสนามที่สะท้อนให้เห็นการปะทะสังสรรค์ของอุดมการณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในสังคม ณ เวลานั้น การปรากฏอยู่ร่วมกันของอุดมการณ์ชนชั้นกลางและอุดมการณ์แบบอนุรักษนิยมใน สองฝั่งคลอง ไม่ได้สะท้อนความย้อนแย้งในตัวบทหรือความลักลั่นในแนวคิดของผู้ประพันธ์ แต่สะท้อนสภาพความเป็นจริงของสังคมไทยที่อุดมการณ์ต่าง ๆ ที่อาจจะขัดแย้งกันแต่ก็สามารถปรากฏให้เห็นร่วมกันได้ กล่าวได้ว่า ขณะที่ความเข้าใจในบริบทนั้นช่วยทำให้เข้าใจตัวบทวรรณกรรมมากขึ้น การอ่านวรรณกรรมก็ช่วยสะท้อนให้ผู้อ่านเห็นสภาพความจริงของสังคมมากขึ้นเช่นกัน ในแง่นี้ ตัวบทวรรณกรรมจึงไม่ได้เป็นแค่ภาพสะท้อนวิธีคิดของผู้ประพันธ์หากแต่ยังเป็นพื้นที่พิเศษที่ความไม่เป็นหนึ่งเดียวสามารถปรากฏอยู่ด้วยกัน ทั้งยังสะท้อนให้เห็นว่าการต่อสู้ในเชิงอุดมการณ์ต่าง ๆ ดำรงอยู่เสมอและยังคงดำเนินต่อไปไม่สิ้นสุด

References

Aewsriwong, N. (1984). *Pen and sail*. Bangkok: Amarin Printing. [In Thai]

Aewsriwong, N. (1993). The cultural dimensions of the Thai middle class.

In Sungsidh Piriyaangsan and Pasuk Phongpaichi (Editors.). *The middle class and Thai democracy*. Bangkok: The Political Economy Centre, Faculty of Economics, Chulalongkorn University and Friedrich Ebert Stiftung. [In Thai]

Baker, C. & Phongpaichit, P. (2014). *A history of Thailand*. Bangkok: Matichon Press. [In Thai]

Bonnycastle, S. (2007). *In search of authority: A beginners' introduction to literary theory*. Broadview Press.

Charoenlert, V. (1993). The middle class and May 1992. in Sungsidh Piriyaangsan and Pasuk Phongpaichi. (Editors.). *The middle class and Thai democracy*. Bangkok: The Political Economy Centre, Faculty of Economics, Chulalongkorn University and Friedrich Ebert Stiftung. [In Thai]

Chotiudompant, S. (2016). *Western literary theories in the 20th Century*. Bangkok: Chulalongkorn University Press. [In Thai]

Chuanaiyasitt, P. (1996). *Women and the teaching profession in Thai society, 1913-1936*. (Master's thesis). Chulalongkorn University, Bangkok. [In Thai]

- Mektrairat, N. (1982). The 1932 Revolution of Siam: Frontiers of knowledge. *Thammasat University Journal*, 11(2): 7-39. [In Thai]
- Phiwnuan, C. (1993). *The political thought of the Thai military: 1976-1992*. Bangkok: Manager Press. [In Thai]
- Phongpaichit, P. (1993). The middle class of Asia NICs and Thailand in Sungsidh Piriyarangsan and Pasuk Phongpaichi (Eds.). *The Middle Class and Thai Democracy*. Bangkok: The Political Economy Centre, Faculty of Economics, Chulalongkorn University and Friedrich Ebert Stiftung. [In Thai]
- Phongpaichit, P. & Baker, C. (1996). *Thai economy and society in Bangkok Period*. Chiang Mai: Silkworm Books. [In Thai]
- Piriyarangsan, Sungsidh and Phongpaichi, Pasuk (Eds.) (1993). *The Middle Class and Thai Democracy*. Bangkok: The Political Economy Centre, Faculty of Economics, Chulalongkorn University and Friedrich Ebert Stiftung. [In Thai]
- Pramoj, K. (1988). *Siamrath Newspaper*, 23 July 1988, 5. [In Thai]
- Prasertkul, S. (1982). Historical necessity of the 24 June 1932 movement. *Thammasat University Journal*, 11(2), 62-96. [In Thai]
- Rattanamongkhonmat, A. & Khatithammanit, W. (2004). *Thai people and politics: Blessed or tragic*. Bangkok: Institute of Public Policy Studies. [In Thai]

- Rungrat, P. (2000). *Pak Kai Lai Thong: Collection of interviews and biographies of 15 contemporary popular writers*. Bangkok: 99 Publishing. [In Thai]
- Thanapornpun, R. (2003). *The process of economic policy decision making in Thailand: Historical analysis of political economy: B.E. 2475-2530*. Bangkok: Kobfai Publishing Project. [In Thai]
- Tumchuchote, P. (2000). *An Analysis of V. Vinichayakul's Novels: Rattanakosin and Song Fang Khlong*. (Master's thesis). Ramkhamhaeng University, Bangkok. [In Thai]
- V. Vinichaykul (2013). *Song Fang Khlong*. Bangkok: Peuan dee Press. [In Thai]
- V. Vinichaykul (1990). *Song Fang Khlong*. Nakhon Pathom: Wat Sa Tri. [In Thai]